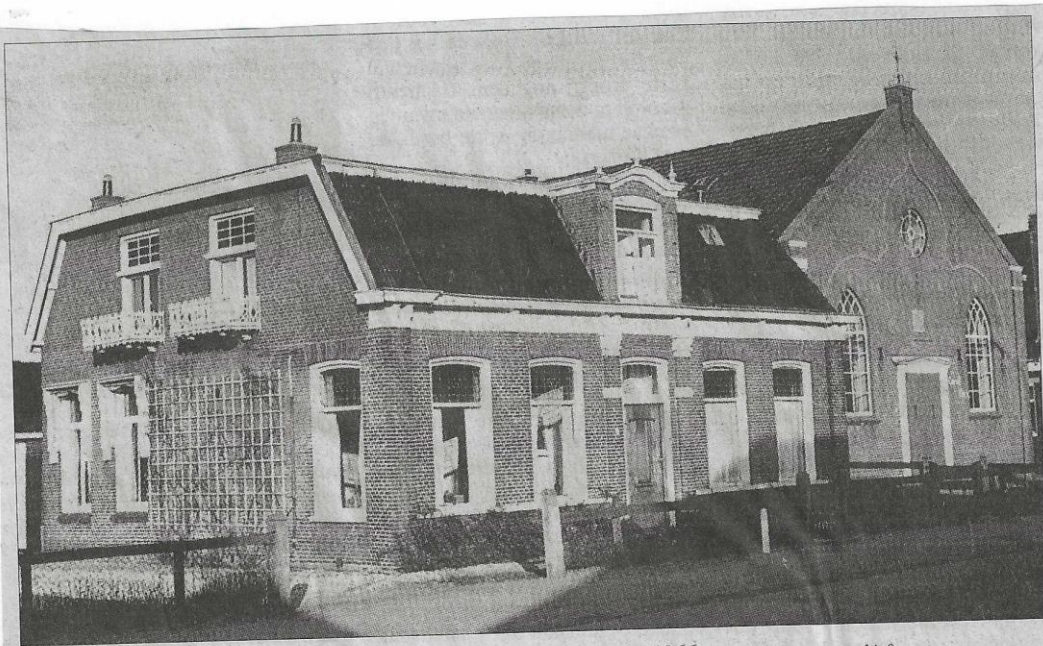

*”Een menigte volks, met bijbels
onder de arm, was onderweg...”*

Een terugblik op de afscheiding in 1835 te Drogeham en wijde omgeving

Door Dirk Reinder Wildeboer te Buitenpost
secretaris van de Stichting Oud-Achtkarspelen
Tel. 0511-541920; e-mail: d.r.wildeboer@hetnet.nl

Gereformeerde pastorie met kerk aan De Sânnen te Drogeham in 1966. (Foto uit gemeentearchief)

In 1834 ontstond er een scheuring in de Hervormde kerk, toen ds. H. de Cock in conflict kwam met de kerkelijke besturen wegens het onder andere dopen van kinderen uit andere gemeenten en het schrijven van een brochure. In deze tijd was er veel discussie over de handhaving van de drie formulieren van enigheid, de kerkelijke organisatie van 1816 en het verplicht zingen van de evangelische gezangen. In 1836 voegde ds. S. van Velzen te Drogeham zich bij de afgescheidenen, waardoor de beweging zich sterk uitbreidde.

Het begin

Op 9 november 1834 werd candidaat Van Velzen te Drogeham bevestigd. De afscheiding te Ulrum was toen al een feit. Zo was dan in de hervormde kerk van Drogeham weer in de vacature voorzien en preekte 's zondags in het oude kerkgebouw met zadeldaktoren de jonge energieke ds. Simon van Velzen (26). De jonge predikant behoorde tot het kleine groepje studenten te Leiden, dat sterk gehecht was aan en opkwam voor de belijdenis. Volgens A. Algra in het boek 'De historie gaat door het eigen dorp', deel III, heette Drogeham in die tijd een rechtzinnige gemeente, maar er heerste veel dode orthodoxie en lijdelijkheid. Dit bleek b.v. uit het grote aantal niet-belijdende leden, het bij uitzondering bevestigen van een huwelijk en in het algemeen uit een weinig opgewekt geestelijk leven. Van Velzen probeerde al dadelijk daarin verandering te brengen.

Over hoorders had hij niet te klagen, want dikwijls moest op het kerkhof worden gepreikt, omdat de kerk te klein was. De mensen kwamen van heinde en ver. De jonge predikant zond een adres aan de synode over het handhaven van de belijdenis, nadat een poging, om hiervoor de collega's van de classis Dokkum mee te krijgen, volkomen was mislukt. De liberaal-gezinde synode verwierp het adres van Van Velzen (en dat van verschillende andere adressanten) en oordeelde, dat inhoud en toon onvoegzaam waren. Het classicaal bestuur moest nader met adressant handelen en een commissie stelde Van Velzen de eis, dat hij zich stipt aan de kerkelijke reglementen zou houden, terwijl Van Velzen dit alleen wilde, zo deze niet strijdig waren met Gods Woord en de formulieren van enigheid. Het classicaal bestuur schorste hem nu voor zes weken. Enige tijd later werd dit een schorsing voor onbepaalde tijd. Volgens de classis had hij een 'misdad van ergerlijke aard' begaan. De schorsing had ten gevolge, dat de 11de december 1835 ds. Van Velzen en 27 personen met hem de Acte van Afscheiding tekenden. Het gevolg van deze daad was uiteraard de afzetting door het Provinciaal kerkbestuur.

De kerkenraad volgde hem niet op zijn weg en tot vreugde van de classis waren de aanhangers vrijwel alleen afkomstig uit de behoefte en minst verlichte klasse. Van Velzen moest de pastorie ontruimen en ging in Leeuwarden wonen. Hij was nu leraar van alle Afgescheiden gemeenten in heel

Friesland. Door het toedoen van Van Velzen ontstonden er nu verschillende andere Afgescheiden gemeenten in de provincie, onder andere te Burum.

Tegenwerking

Na de bevrijding in 1813 bleven er heel wat Franse wetten uit de tijd van Napoleon van kracht. Daartoe behoorde ook de Code Pénal, het Franse wetboek van strafrecht. Met deze wet in de hand kon ieder gezelschap van meer dan twintig personen worden aangepakt. De bewoner of eigenaar van het huis, waar men bijeenkwam, riskeerde een boete, zoals boeren die hun schuren beschikbaar stelden. De regering begon nu tegen de 'separisten' met kracht op te treden en de grietmannen gingen de vergaderingen van de afgescheidenen met politiegeweld uiteen te drijven. Wanneer deze onwillig waren riepen zij de militairen te hulp en de gouverneurs van de provincies bevorderden, dat er bij de mensen die een vergadering van de afgescheidenen aan huis hadden gehad, troepen werden ingekwartierd. Van inkwartiering is het te Drogeham niet gekomen. Op andere plaatsen wel, zoals te Oenkerk.

Samenkomsten bij boer Praamstra

Deze werden gehouden in de nu verdwenen boerderij van Cornelis Hielkes Praamstra in Harkema onder Rode Schuur. Deze boerderij stond ten zuiden van de weg Drogeham-Augustinusga, bij het eind van een nu verharde reed (= zijweg), die vanaf de weg het land inliep en in de buurt van de tegenwoordige boerderij, waar jaren de heer Taeke Hoeksma heeft gewoond. De gouverneur had er bij de grietman op aangedrongen proces-verbaal van de illegale godsdienstoefeningen op te laten maken en deze voldeed hieraan. Afschriften zijn bewaard gebleven en zo krijgen wij nu dus nog een mooi kijkje in het gespannen kerkelijk leven van de Afgescheiden gemeente van Drogeham in de eerste tijd na haar ontstaan in 1835. Eén van de voorvallen is de volgende: Op eerste kerstdag van 1835 hadden de gemeentelijke politiemannen tot taak te zorgen, dat ds. K. Klein van Veenwouden, die in de hervormde kerk zou preken, geen overlast werd aangedaan en ook erop te letten of de geschorste ds. Van Velzen weer een ongeoorloofde godsdienstoefening zou leiden. Omstreeks half tien gingen ze een kijkje nemen bij en in de boerenschuur, die aan het woonhuis van de 'koemelker' C.H. Praamstra vastzat en die stond 'onder Har-

kema-Opeinde'. (De plek in de weilanden is destijds aangewezen aan de schrijver Dr. J. Wesseling door Jan Tabak uit Drogeham). In die schuur constateerden de politiemannen de aanwezigheid van 200 à 300 mensen, mannen en vrouwen, jongen en ouden, gekomen uit Drogeham en Harkema, maar ook uit andere plaatsen van Achtkarspelen. De hoorders zaten of stonden op die kerstdag door de hele schuur verspreid, op het stro en hooi, op de koebalken en waar ze maar een plaatsje konden vinden. Van Velzen stond zelf op een boerenwagen. Bij de binnenkomst van de agenten was hij net een hoofdstuk uit het oude testament aan het voorlezen. Vervolgens bad hij 'zeer lang' en liet daarna zingen psalm 89: 4 en 7. Hoe zal het gezang door de schuur hebben gedaverd. 's Middags om half twee was er weer een samenkomst en opnieuw waren er agenten present. Nu zaten en stonden volgens hun schatting wel 400 à 500 personen aandachtig te luisteren en werd het zootje van schipper Klaas Idzes Woudstra gedoopt. Hierna zijn nog verschillende 'ongeoorloofde' godsdienstoefeningen in de

schuur van Praamstra gehouden.

Voor het houden van deze samenkomsten werden Van Velzen tot f 50,- en Praamstra tot f 25,- met f 6,83 proceskosten veroordeeld en er zouden nog vele dergelijke straffen volgen, want de diensten gingen onverminderd voort.

De magneet Van Velzen

Na zijn verhuizing naar Leeuwarden preekte hij niet vaak meer in zijn oude gemeente, maar als hij weer eens optrad, dan liep het storm. Dit was het geval op zondag 14 augustus 1836. Ook grietman van Haersma had het gerucht van de komst van ds. Van Velzen vernomen en daarom aan niet minder dan vier politiemannen opgedragen om te controleren of er ook ongeoorloofde godsdienstoefeningen werden gehouden. En zo arriveerden dezen op die zomerdag al om acht uur bij de woning en de schuur van Cornelis Hielkes Praamstra in Harkema, in welke schuur de 'separatisten' gewoonlijk hun diensten hielden. De agenten hoefden niet te

twijfelen: 'eene menigte volks' was op weg daarheen, dat hadden ze al lang gezien. Praamstra zelf was niet thuis, want hij was de vorige dag naar 'het huis van detentie' in Leeuwarden overgebracht; hij kon zijn boeten niet betalen. Daarom praatte Pieter Boeyenk, de agent van politie, met de vrouw des huizes, Trientje Simmes Tilstra (22), die een half jaar geleden met Praamstra was gehuwd. Hij waarschuwde haar geen toestemming te geven tot het houden van een ongeoorloofde godsdienstoefening in haar woning of schuur. Hierop liep de politieman met zijn drie assistenten ds. Van Velzen tegemoet. Ze kwamen hem tegen 'op een bijpad van Buotille naar de Roode Schuur'. Hij was gekleed in het gewone predikantscostuum, in het zwart met mantel en bef en een driekanten hoed. Op de dringende vermaning geen godsdienstoefening boven de twintig personen te houden, antwoordde Van Velzen;

dat hij dit toch zou doen, omdat men God meer moest gehoorzamen dan de mensen en hij het evangelie moest verkondigen. Na die woorden was hij met een aantal mensen, die hem vergezelden, doorgelopen naar de schuur. Hier waren wel 200 personen aanwezig, merendeels ingezetenen van de grietenij, maar ook wel van elders gekomen. Nogmaals waarschuwde Boeyenk ds. Van Velzen de dienst niet te houden, maar deze antwoordde, dat als de grietman meende hiervan proces-verbaal te moeten opmaken, 'dit alsdan niet anders was'. Hij ging nu op de boerenwagen staan en begon de dienst, waarin hij preekte over Exodus 12: 13. Na afloop van de dienst kon ieder zijn gaven voor de armen in twee houten 'napjes' doen, die bij de twee deuren waren geplaatst. 's Middags was er om één uur weer dienst, waarin ds. Van Velzen voor bijna 300 hoorders preekte over Ezechiël 34: 31, na eerst het hele hoofdstuk te hebben voorgelezen: "Gij nu, o mijne schapen,

schapen mijner weide, gij zijt menschen; maar ik ben uw God, spreekt de Heere Heere". Deze bijeenkomst had tot gevolg, dat zowel Van Velzen als de boerin Trientje Praamstra-Tilstra elk tot f 100,- boete - het maximale bedrag - werden veroordeeld.

Dreiging met inkwartiering

Uiteraard werd het bij de gouverneur bekend dat de 'illegale' kerkdiensten in 'de thans hoofdzakelijk daartoe gebezigde schuur te Harkema' bleven aanhouden. Op 18 februari 1836 kwam er dan ook bij het grietenijbestuur in Buitenpost een brief binnen met onder andere het dreigement met 'inlegering' van militairen. Wanneer "de zoogenaamde separatisten met het houden hunner godsdienstoefeningen blijven doorgaan" was hieraan niet te ontkomen. Volgens "zijner Majesteits verklaring" waren deze bijeenkomsten "onwettig en kunnen niet worden geduld". De militairen die naar Achtkarspelen zouden worden gezonden werden dan in de eerste plaats ingekwartierd "by die separatisten en by hen die hunne vergaderingen bywonen". Grietman en Assesoren deden tegelijk een beroep op de inwoners zich te onthouden van bijwoning van dergelijke samenkomsten "en wel te bezeffen de nadelige gevolgen", die dit voor hen zelf en voor de hele grietenij zouden kunnen hebben. De ingezetenen werden nog eens ernstig gewaarschuwd en wanneer het toch tot inkwartiering mocht komen, omdat de "ongeoorloofde godsdienstige byeenkomsten" bleven doorgaan, het bestuur van de grietenij dit niet kon voorkomen. "Een iegelyk hebbe dus toe te zien, wat hem te doen staat". Deze waarschuwende brief van de gouverneur werd aan de ingezetenen bekendgemaakt door voorlezing "op den eerstkomenden Zondag door de Heeren Predikanten van den Kansel en vervolgens worden aangeplakt waar zulks gebruikelijk is". Ook deze boodschap hielp niet. Praamstra en Van Velzen werden hierna nog meermalen beboet.

Kleine luyden

Zoals eerder werd vermeld behoorden de aanhangers van de afscheiding voor het merendeel tot "de behoefte en minst verlichte klasse". Het was typerend voor die tijd dat in alle stukken van de overheid, die betrekking hebben op verzoekschriften e.d. van afgescheidenen, de persoonlijke omstandigheden en de maatschappelijke positie naar voren komt. In een verzoekschrift aan de koning in 1840 om erkenning van de afgescheiden gemeente van Drogeham, vinden we de maatschappelijke positie van de ondertekenaars dan ook vrij uitvoerig vermeld. Het stuk was getekend door 22 personen, van wie twee niet konden schrijven.

De grietman verifieerde de namen en deelde de gouverneur mee, dat alle ondertekenaars, op drie of vier na, "kunnen gerangschikt worden onder de behoefte of althans minst begoedigste klasse der ingezetenen" en meende dat de ondertekenaars bezwaarlijk een eigen gemeente zouden kunnen onderhouden. Het verzoek werd dan ook afgewezen. Een aantal namen e.d. van de verzoekers volgt hierna:

1. Tamme Hendriks Uiterdijk, Optwijzel, huisschilder: "Is gehuwd, zonder kinderen, eigenaar van een huisje en 97 roeden 10 el land; heeft overigens geen be-

kend vermogen van eenig belang. Hij wordt beschouwd bij eene behoorlijke oppassendheid voldoende de kost voor hem en zijn vrouw te kunnen winnen, zonder meer".

2. Geert Jans Wijma, Drogeham, schoenmaker zonder knechts: "Is gehuwd en eigenaar van een stuk land, hetwelk hoogstwaarschijnlijk nog wel met schuld zal zijn bezwaard; overigens zonder vermogen hoegenaamd, kan ternauwernood in zijn eigen behoeften voorzien".

3. Rommert Brugs Kasemier, Optwijzel, grutter: Heeft vrouw en kinderen, doch geen vastigheden of vermogen".

4. Sibbele Gjalts Hoogsteen, Drogeham, arbeider: "Is gehuwd met Aaltje Hattums Conradi: "Verkeren in een zeer armoedige toestand, ofschoon zij van dezen oogenblik nog geen publieken onderstand genieten".

5. Doetje Stevens van Kammen, Surhuisterveen, inlandse kramersche met oude lappen op de kermis en etc.: "Is weduwe met verscheidenen kinderen, zonder enige vastigheden of vermogen; wint de kost door het zitten met en verkopen van oude lappen op de kermis".

Einde van de vervolging

Het is wel duidelijk dat koning Willem I de stuwende kracht was achter de vervolging van de afgescheidenen. Maar bij zijn afstand van de regering in 1840, was de wind om. Toen zijn opvolger koning Willem II nog kroonprins was, had hij als bevelhebber van het leger te velde, al bezwaar gemaakt tegen de inkwartieringen. Maar nu was het meteen uit. En het bleek duidelijk, dat deze koning eigenlijk het liefst de afgescheidenen hun gang wilde laten gaan. "Willen zij ergens een gemeente stichten, waarom niet?" De vervolgingen hielden op en er kwamen geen nieuwe zaken meer voor de rechtbanken. Zij die een boete hadden gekregen, konden gratie krijgen, waarna kwijtschelding volgde. De meeste overheidsdienaren leverden spoedig het bewijs, dat ook nu 's konings wil, hun wet was. Zij deden geen moeite meer.

Bronnen/literatuur:

- Gemeentearchief Achtkarspelen en Tresoor te Leeuwarden.
- Dr. J. Wesseling 'De afscheiding van 1834 in Friesland', deel II, 1981.
- A. Algra 'De historie gaat door het eigen dorp', deel III, 1957.
- A. en H. Algra 'Dispreert niet', 1956.

Dit was een publicatie namens de Stichting Oud-Achtkarspelen

Portret van ds. S. van Velzen op latere leeftijd.

VERDEDIGING
 VAN DE
WARE GEREFORMEERDE LEE
 EN VAN DE
WARE GEREFORMEERDEN,
 bestreden en ten toon gesteld
 DOOR TWEE ZOOGENAAMDE
GEREFORMEERDE LEERAARS,
 OF DE
SCHAAPSKOOI VAN CHRISTUS
 aangetast door TWEE WOLVEN en verdedigd
 DOOR
H. DE COCK,
 GEREFORMEERD LEERAAR TE ULRUM.

PHILIPP. 3 : 2. Ziet op de honden, ziet op de kwade arbeiders, ziet op de versnijding.

JOHANNES. Geliefden geloof niet eenen iegelijken geest, maar beproeft de geesten, of zij uit God zijn: want vele valsche profeten zijn uitgegaan in de wereld.

2 COR. 4 : 3, 4, 5. Indien ook ons Evangelium bedekt is, zoo is het bedekt in de gene die verloren gaan, in dewelke de God dezer eeuwe de zinnen verblind heeft, enz.

TE GRONINGEN, BIJ
J. H. BOLT, 1833.

Titelblad van een geruchtmakend geschrift van ds. Hendrik de Cock in 1833.

Recente opname van de Nederlands hervormde kerk te Drogeham. (Foto: D.R. Wildeboer)

Woning in het centrum van Drogeham met huisnummer 40 in mei 1954, afgebroken in 1960, het laatst bewoond door S.J. van der Meer. (Foto uit gemeentearchief)

